

Ірина Геннадіївна ЛУЦЕНКО,
кандидат юридичних наук
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

Андрій Миколайович ЯЩЕНКО,
доктор юридичних наук, професор
(Харківський національний університет внутрішніх
справ, м. Харків)

ПРОБЛЕМИ КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВОЇ ОХОРОНИ ОСОБИСТОЇ СВОБОДИ Й НЕДОТОРКАНОСТІ ЛЮДИНИ В КОНТЕКСТІ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ВІД СЕКСУАЛЬНОГО НАСИЛЬСТВА ДО ТОРГІВЛІ ЛЮДЬМИ

Стаття присвячена дослідженню проблем кримінально-правової охорони особистої свободи й недоторканості людини в контексті збройного конфлікту. Встановлено, що вимагають удосконалення як законодавча база, так і правозастосовні підходи. Гострою є необхідність в усуненні прогалини у кримінально-правовому регулюванні відносин, що можуть бути пов'язані із вчиненням злочинів проти людяності (de lege ferenda) в умовах збройного конфлікту. Крім того, далеко не всі прояви СНПК, як посягання на статеву свободу й недоторканість особи у вказаному контексті, мають кваліфікуватися за ст. 438 КК України, як порушення законів і звичаїв війни. До питань кваліфікації слід підходити виважено, аналізувати ситуацію системно, враховувати особливості контекстуального елемента, мотивів

злочинної поведінки. Зґвалтування та сексуальне насильство, а так само незаконне позбавлення волі, торгівля людьми за наявності до того підстав (вони вбачаються у контурах категорії «злочин на ґрунті ненависті») можуть кваліфікуватися як геноцид (ст. 442 КК України) або як злочини проти людяності за міжнародним кримінальним правом.

Ключові слова: кримінально-правова охорона, особиста свобода, недоторканість, статева свобода, статева недоторканість, незаконне позбавлення волі, торгівля людьми, війна, збройний конфлікт, насильство, ненависть, злочин на ґрунті ненависті, протидія злочинності.

Постановка проблеми. Війна поставила перед Україною неординарні виклики у захисті як своєї державності, так і нерозривно пов'язаної з нею правової системи. Ціннісним осердям цієї системи є людина. Саме людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканність і безпека визнаються в Україні найвищою соціальною цінністю (ст. 3 Конституції України)¹. Кожна людина має право на свободу та особисту недоторканність (ст. 29 Конституції України)². При тому очевидно, що саме в умовах війни, в контексті міжнародного збройного конфлікту високої інтенсивності, що триває на території України у зв'язку з агресією російської федерації, вказані цінності і права зазнають свого найзначнішого утиску, створюються істотні перепони на шляху до втілення їх у життя як реальної практики, а не тільки як декларацій. Й найнебезпечнішою з усіх загроз для них є відповідні кримінальні правопорушення, злочини, що вчиняються в умовах війни, в контексті збройного конфлікту. Разом з тим, аналіз чинного кримінального законодавства України і практики його застосування не дозволяє однозначно стверджувати про наявність ефективних інструментів кримінально-правової охорони особистої свободи та недоторканості людини. Поширеними лишаються численні воєнні злочини з ознаками сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (далі – СНПК), незаконним позбавленням волі, насильницькими зникненнями, торгівлі людьми. Наявна законодавча база потребує удосконалення.

Проблеми кримінально-правової охорони особистої свободи й недоторканості людини, в тому числі й зокрема у вимірі статевої свободи та недоторканості, розглядалися такими науковцями як Ю. В. Баулін, В. І. Бондаренко, В. І. Борисов, О. О. Дудоров, Ю. С. Митрофанова, Ю. В. Орлов, Є. О. Письменський та іншими. Попри наявний суттєвий теоретико-прикладний доробок, зберігається потреба у додаткових дослідженнях, спрямованих як на удосконалення положень законодавства про кримінальну відповідальність за посягання на особисту свободу й недоторканість людини в контексті збройного конфлікту, так і практики його застосування.

¹ Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

² Там само.

Мета статті – виявити стан, окремі недоліки кримінально-правової охорони особистої свободи та недоторканості людини в контексті збройного конфлікту, сформулювати пропозиції щодо їх усунення.

Виклад основного матеріалу. Належна кримінально-правова охорона особистої свободи та недоторканості особи в контексті збройного конфлікту – задача нетривіальна. Як з огляду на складність реального гарантування прав і свобод людини, ефективних механізмів відновлення порушених прав, забезпечення притягнення винних до кримінальної відповідальності, так і з огляду на широту тих кримінальних правопорушень, які посягають на означені блага. В нашому дослідженні ми сфокусуємо увагу на тих, що посягають на статеву свободу й недоторканість, а також тих, що брутально й вкрай аморально уречевлюють людину. Гадаємо – саме ці прояви є найбільш небезпечними й огидними, поширення яких не може на зачіпати чуйну до несправедливості совість та вимагає дій і на дослідницькому рівні, і на рівні законотворчості, правозастосування.

Статева свобода є складовою особистої свободи людини. Відповідно статева недоторканість – елемент недоторканості особистої. Право на свободу та недоторканість є найважливішим у «демократичному суспільстві» у розумінні Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 1950 р. (п. 65 мотивувальної частини Рішення Європейського суду з прав людини від 18 червня 1971 р. (справа де Вілде, Оомс і Версип проти Бельгії)¹. Право людини на свободу є не що інше, як сама свобода, можливість людини здійснювати будь-які правомірні дії. Особиста недоторканість, як особистасвобода, полягає в тому, що ніхто в державі не має права примусово обмежувати свободу людини в рамках діючого законодавства здійснювати дії, користуватися свободою пересування тощо. Свобода є правом кожної людини робити все в межах діючих правових законів. А недоторканість – це якість, невід’ємна від особи².

Право на свободу й особисту недоторканність послідовно проголошується в міжнародних документах: у Загальній декларації прав людини 1948 р. (ст. 3)³, Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 р. (ст. 9)⁴, Конвенції про захист прав людини і основних свобод 1950 р. (ст. 5)⁵. Конституція України увібрала в себе визнані у світі стандарти основних міжнародно-правових актів в галузі захисту прав людини, наведені вище. Інститут недоторканності включає фізичну і

¹ Cases of De Wilde, Ooms and Versyp ("Vagrancy") v. Belgium (Merits) ; Application no. 2832/66; 2835/66; 2899/66 / ECHR. URL: [https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:\[%22001-57606%22\]](https://hudoc.echr.coe.int/eng#%22itemid%22:[%22001-57606%22]).

² Слінько Т. М. Право на особисту недоторканість як невід’ємне право людини і громадянина // Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиків. читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (2–3 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 85.

³ Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ ООН, Декларація. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version>

⁴ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ ООН, Пакт від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043.

⁵ Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ Ради Європи, Конвенція від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

духовну недоторканність, свободу діяти, розпоряджатися собою, тобто не знаходитися під контролем. Згідно з одним із рішень Комітету ООН з прав людини порушенням ст. 9 Міжнародного пакту про громадянські та політичні права визнається неспроможність або небажання державної влади забезпечити особисту недоторканність, навіть якщо посягання не пов'язане із позбавленням волі і виражається у небезпеці її втратити, погрозі життю або здоров'ю людини, переслідуванні з боку влади або приватних осіб. Таким чином, погроза втратити свободу також порушує особисту недоторканність, в тому числі психічну¹.

Ст. 5 Конвенції доповнює систему правового захисту недоторканності особи, до якої також належать положення статей 2, 3 і 4 Конвенції², що, як зазначено у рішенні Суду у справі «Гарькавий проти України» від 18 лютого 2010 р., «це право є найважливішим у демократичному суспільстві у розумінні Конвенції»³. При цьому Суд посилається на рішення у справах «де Вілде, Оомс і Версип проти Бельгії» від 18 червня 1971 р. (п. 65) та «Вінтерверп проти Нідерландів» від 24 жовтня 1979 р. як на підтвердження незмінюваності цінності цього права. Як у справі «Вікс проти Сполученого Королівства» від 2 березня 1987 р. (п. 40), так і в справі «Гарькавий проти України» Суд підтверджує, що кожен має право на захист цього права, а це означає, що особа не може бути позбавлена або не може позбавлятися свободи, крім випадків, встановлених у п. 1 ст. 5 Конвенції. Зазначаючи, що «цей перелік винятків є вичерпним, і лише вузьке їх тлумачення відповідає цілям цього положення, а саме — гарантувати, що нікого не буде свавільно позбавлено свободи»⁴, Суд послідовно захищає це право особи у справах «Енгель та інші проти Нідерландів» рішення від 8 червня 1976 р. (п. 58), «Лай біта проти Італії» від 6 квітня 2000 р. (п. 170), «Куїн проти Франції» від 22 березня 1995 р. (п. 42), «Амур проти Франції» рішення від 25 червня 1996 р. (п. 42) і тепер у 2010 р. у справі «Гарькавий проти України», як таке, що «становить основну ідею, яка лежить в основі всіх політичних режимів, що дотримуються принципів верховенства права»⁵.

Політичні режими якнайкраще проявляють свою сутність та визначальні риси у кризові періоди. Війна, збройний конфлікт – один з таких. У зв'язку з цим звертає на себе увагу практика поширення СНПК, як щодо цивільного населення на тимчасово окупованих територіях, так і проти військовополонених.

Принагідно зауважимо, що СНПК – не є законодавчою категорією. Під

¹ Слінько Т. М. Право на особисту недоторканність як невід'ємне право людини і громадянина // Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиків. читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (2–3 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 86.

² Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ Ради Європи, Конвенція від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

³ Справа «Гарькавий проти України». Заява № 25978/07 / Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_544#Text.

⁴ Там само.

⁵ Слінько Т. М. Право на особисту недоторканність як невід'ємне право людини і громадянина // Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиків. читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (2–3 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 86–87.

нею розуміється ціла низка діянь, що в контексті збройного конфлікту посягають на статеву свободу та статеву недоторканість особи. Тобто йдеться про воєнні злочини, що за національним законом криміналізовані у ст. 438 КК України – порушення законів та звичаїв війни. Проте, аналіз диспозиції ч. 1 ст. 438 КК України на логіко-семантичному рівні не виявляє жодних положень про посягання на означені блага. Вони виводяться виключно шляхом деталізації міжнародно-правової бланкетності цієї диспозиції, положень тих міжнародних договорів, до яких відсилають такі категорії, види діянь як «жорстоке поводження з цивільним населенням» та «жорстоке поводження з військовополоненими»¹.

Певну орієнтуючу роль у нашому пізнавальному русі здатен виконати Римський статут МКС, який хоча й не ратифіковано Україною, однак який, менше з тим становить джерело права для Міжнародного кримінального суду (МКС), з яким Україна співпрацює на засадах визнання його юрисдикції за окремим порядком. Перш за все звернімо увагу на те, що в категоріях Римського статуту МКС, посягання на статеву свободу та статеву недоторканість можуть розглядатися як злочини проти людяності. Так, відповідно до п. «g» ч. 1 ст. 7 зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, примусова стерилізація чи будь-яка інша подібна за тяжкістю форма сексуального насильства визнаються саме злочинами проти людяності, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено². Проте, як відомо, злочини проти людяності не набули самостійного визначення у КК України, що є значною прогалиною для вітчизняної системи кримінально-правової охорони статевої свободи та статевої недоторканості особи. Правий, в цьому аспекті, Ю. В. Орлов, який наголошує на тому, що злочини проти людяності є поширеним різновидом кримінальних практик, що вчиняються на території України у зв'язку зі збройним конфліктом як елемент зовнішньої агресивної політики російської федерації. Як можна зробити висновок з правових джерел, в яких використовувалась категорія «злочини проти людяності», остання пройшла певний шлях еволюції: від нюрнберзької до римської концепції й сьогодні з достатньою розлогістю викладена у ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, Елементах злочинів як додатку до цього статуту. Водночас склади злочинів проти людяності виявляють чимало ознак, які мають спільний зміст з ознаками складів воєнних злочинів, що в теорії створює труднощі у правозастосуванні. Власне, вітчизняна правозастосовна практика цих труднощів абсолютно не відчуває, демонструючи домінування антивоєнної політики, себто кваліфікації діянь, які мають бути визначені як злочини проти людяності за міжнародним правом, як воєнних злочинів – порушень

¹ Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

² Римський статут Міжнародного кримінального суду : Міжнародний документ ; Статут від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_588.

законів і звичаїв війни (ст. 438 КК України). І це є закономірним, адже КК України не містить спеціальних складів злочинів проти людяності, чим виявляє цілковиту дезадаптивність щодо запитів синхронізації національної та міжнародної кримінальної юстиції у справі протидії злочинам, пов'язаним з агресією рф проти України¹.

Водночас, підтримуючи думку, згідно з якою Україна має криміналізувати злочини проти людяності на рівні самостійного кримінально протиправного діяння на підставі особливого контекстуального елементу – систематичності та/або широкомасштабності відповідних дій, слід, тим не менш, вказати й на те, що власне контекст збройного конфлікту як обов'язковий, необхідний компонент складу злочину, притаманний саме для воєнних злочинів. У цьому зв'язку звернімо увагу на те, що для цілей Римського Статуту термін «воєнні злочини», серед іншого, означає: зґвалтування, сексуальне рабство, примушення до проституції, примусова вагітність, як вона визначена в пункті 2(f) статті 7 Статуту, примусова стерилізація чи будь-яка інша форма сексуального насильства, яка також становить грубе порушення Женевських конвенцій (п. xxii частини 2 ст. 8)².

Необхідно зазначити, що в Україні певною мірою напрацьовується слідча та судова практика за ст.438 КК України. Звичайно, інструменти національного законодавства не дозволяють повністю реалізувати можливості щодо притягнення до кримінальної відповідальності за порушення законів і звичаїв війни, враховуючи тривалість агресивних дій, перебування під тимчасовою окупацією окремих територій, вчинення на цих територіях злочинів щодо цивільного населення, в тому числі СНПК. Однак ті випадки СНПК, про які відомо на даний момент (щодо яких внесені відомості до Єдиного реєстру досудових розслідувань, проводиться досудове слідство, судовий розгляд) мають бути належним чином задокументовані, а доказова база не викликати жодних сумнівів³.

Конвенція про захист цивільного населення під час війни (IV Женевська конвенція) 1949 року у ст. 27 визначає: «Особи, що перебувають під захистом, мають право за будь-яких обставин, на особисту повагу, повагу до своєї честі, права на сім'ю, їхніх релігійних переконань та обрядів, звичок та звичаїв. До них завжди слід ставитися гуманно й захищати їх, зокрема, від будь-якого акту насильства чи залякування, від образ та цікавості натовпу. Жінки потребують особливого захисту від будь-якого зазіхання на їхню честь, і, зокрема, захисту від зґвалтування, примушування до проституції чи

¹ Orlov Yu. V. Crimes against humanity in the context of the armed conflict in Ukraine: definition, problems of distinction with related offences. *Law and Safety*. 2023. №. 1 (88). P. 109–110. DOI: <https://doi.org/10.32631/pb.2023.1.9>.

² Пам'ятка щодо кваліфікації випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) /Офіс Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Pamiatka_SNPK.pdf.

³ Пам'ятка щодо кваліфікації випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) /Офіс Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Pamiatka_SNPK.pdf.

будь-якої іншої форми посягання на їхню моральність»¹.

СНПК саме як порушення законів та звичаїв війни (ч. 1 ст. 438 КК України) охоплює такі діяння: зґвалтування, сексуальне рабство, примус до спостереження над сексуальним насильством над іншими людьми, примушування до зайняття проституцією, примусове оголення, викрадення з метою торгівлі людьми, примусова вагітність або аборт, стерилізація, домагання, погрози, тортури, каліцтво геніталій, інфікування статевими хворобами². Водночас, по-перше, жертвами СНПК, як засвідчує практика, стають не тільки жінки. Потерпілими від цих воєнних злочинів так само часто стають й чоловіки, а надто в тих випадках, коли йдеться про сексуалізовані форми катувань щодо військовополонених. По-друге, перелік форм СНПК не є вичерпним.

Ключовою особливістю СНПК є те, що тут завжди наявний зв'язок із конфліктом. СНПК як військову тактику можуть застосовувати різноманітні озброєні групи для того, щоб мордувати, принижувати, підкоряти, домінувати. Зв'язок також можна спостерігати в культурному контексті. Так, під час Арабської весни основними категоріями людей, які постраждали, були молоді дівчата, яких вважали незайманими. Оскільки в тій культурі незайманість була дуже важливою для громади, це була ознака честі. Безсумнівно, це становило велику цінність для родини, для роду. Отже, якщо злочинець відібрав молоду дівчину в її родини, то він переміг. Справа може бути в етнічній належності людини. Під час війни в колишній Югославії, якщо одна сторона конфлікту підкоряла жінок або хлопчиків іншої сторони конфлікту, це був їхній спосіб помститися своїм ворогам. У Міранді (Руанда), якщо чоловік хуту піддав дівчину або жінку тутсі сексуальному насильству, це було тріумфом однієї етнічної групи над іншою. Зв'язок навіть може прослідковуватись у сексуальній орієнтації постраждалих. Згідно з деякими статистичними даними, зґвалтованих чоловіків у Лівії було більше, ніж жінок. Усі, хто підозрювались в належності до не гетеросексуальної орієнтації, ставали постраждалими в першу чергу. І для того, щоб вчиняти над ними сексуальне насильство, наймали спеціальних людей³.

Певна річ, в ситуації міжнародного збройного конфлікту на території України у зв'язку з агресією російської федерації, не йдеться про пов'язування СНПК з деякою особливою мотивацією за ознаками чи-то незайманості, чи-то сексуальної орієнтації. Йдеться про контекст збройного конфлікту як такий, тобто про наявність збройного конфлікту, усвідомлення винним цього факту, а також користування з нього. Останнє, втім, може бути варіативне: як користування із ситуації беззахисності

¹ Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : Міжнародний документ ООН. Конвенція від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.

² Пам'ятка щодо кваліфікації випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) /Офіс Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Pamiatka_SNPK.pdf.

³ Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом : правове регулювання та практика. URL: <https://jurfemosvita.com/wp-content/uploads/2023/06/%D0%A1%D0%9D%D0%9F%D0%9A.pdf>.

потерпілої особи, так і вчинення СНПК з метою, релевантною меті збройної агресії рф. Йдеться про можливість ідентифікації СНПК в низці випадків зі злочинами на ґрунті ненависті, коли жертва обирається за критерієм її приналежності до української етнічної та/або політичної національної групи. СНПК в цьому випадку постає додатковим проявом приниження, домінування. Проте детальний аналіз вказаної мотивації впливатиме й на можливість кваліфікації СНПК не як воєнного злочину, а як геноциду. Подібні випадки, зокрема, відомі практиці роботи Міжнародного трибуналу щодо Руанди. Вибірковість СНПК за ознакою приналежності особи до певної захищеної групи, в тому числі й до числа української нації, може бути підставою для кваліфікації дій винної особи за ст. 442 КК України – геноцид.

Схожа ситуація формується й у випадку кваліфікації інших кримінальних форм дегуманізації людини, пов'язаної з її уречевленням. Мова йде про воєнні злочини з ознаками торгівлі людьми, що проявляються у предикатному незаконному позбавленні волі та подальшій оплатній передачі людини, в тому числі й з метою сексуального рабства або для примусових робіт тощо. Дії винного належить кваліфікувати за ст. 438 КК України. Однак, якщо незаконне позбавлення волі, торгівля людиною здійснюється вибірково, за критерієм її належності до захищеної категорії осіб, не виключається й можливість кваліфікації цих дій як геноцид (ст. 442 КК України).

Висновки. Кримінально-правова охорона особистої свободи й недоторканості людини в контексті збройного конфлікту вимагає удосконалення як законодавчої бази, так і правозастосовних підходів. Гострою є необхідність в усуненні прогалини у кримінально-правовому регулюванні відносин, що можуть бути пов'язані із вчиненням злочинів проти людяності (*de lege ferenda*) в умовах збройного конфлікту. Крім того, далеко не всі прояви СНПК, як посягання на статеву свободу й недоторканість особи у вказаному контексті, мають кваліфікуватися за ст. 438 КК України, як порушення законів і звичаїв війни. До питань кваліфікації слід підходити виважено, аналізувати ситуацію системно, враховувати особливості контекстуального елементу, мотивів злочинної поведінки. Згвалтування та сексуальне насильство, а так само незаконне позбавлення волі, торгівля людьми за наявності до того підстав (вони вбачаються у контурах категорії «злочин на ґрунті ненависті») можуть кваліфікуватися як геноцид (ст. 442 КК України) або як злочини проти людяності за міжнародним кримінальним правом.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Додатковий протокол (I) до Женевських конвенцій 1949 р. : Міжнародний документ ООН від 12.12.1977 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199#Text

2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни : Міжнародний документ ООН. Конвенція від 12.08.1949 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.

3. Загальна декларація прав людини : Міжнародний документ ООН, Декларація. URL: <https://www.coe.int/uk/web/compass/the-universal-declaration-of-human-rights-full-version>

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод : Міжнародний документ Ради Європи, Конвенція від 04.11.1950 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text.

5. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.

6. Кримінальний кодекс України : Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>.

7. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права : Міжнародний документ ООН, Пакт від 16.12.1966 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_043

8. Пам'ятка щодо кваліфікації випадків сексуального насильства, пов'язаного з конфліктом (СНПК) /Офіс Віцепрем'єрки з питань європейської та євроатлантичної інтеграції. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/rizne/Pamiatka_SNPk.pdf.

9. Римський статут Міжнародного кримінального суду : Міжнародний документ ; Статут від 17.07.1998 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/995_588.

10. Сексуальне насильство, пов'язане з конфліктом : правове регулювання та практика. URL: <https://jurfemosvita.com/wp-content/uploads/2023/06/%D0%A1%D0%9D%D0%9F%D0%9A.pdf>.

11. Слінько Т. М. Право на особисту недоторканість як невід'ємне право людини і громадянина // Конституція як основа розвитку правової системи. VIII Тодиків. читання : зб. тез наук. доп. і повідомл. Міжнар. наук. конф. молодих учених, аспірантів і студентів (2–3 жовт. 2015 р.). Харків, 2015. С. 85–87.

12. Справа «Гарькавий проти України». Заява № 25978/07 / Рішення Європейського суду з прав людини. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_544#Text.

13. Суслowa O. , Ненька А., Гончаренко Г., Чеховська М. Методичні рекомендації щодо поводження із постраждалими від сексуального насильства внаслідок воєнної агресії РФ в Україні під час проведення стабілізаційних заходів та слідчих дій. Київ, 2023. 48 с.

14. Cases of De Wilde, Ooms and Versyp ("Vagrancy") v. Belgium (Merits) ; Application no. 2832/66; 2835/66; 2899/66 / ECHR. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/eng#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57606%22%5D%7D>}.

15. Orlov Yu. V. Crimes against humanity in the context of the armed conflict in Ukraine: definition, problems of distinction with related offences. *Law*

Стаття надійшла до редакції 09.03.2024

Iryna H. LUTSENKO,

PhD in Law

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

Andrei M. YASHCHENKO,

Doctor of Science in Law, Professor

(Kharkiv National University of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

PROBLEMS OF CRIMINAL-LEGAL PROTECTION OF PERSONAL FREEDOM AND INVIOATION OF A PERSON IN THE CONTEXT OF ARMED CONFLICT: FROM SEXUAL VIOLENCE TO HUMAN TRAFFICKING

The article is devoted to the study of the problems of criminal-legal protection of personal freedom and human integrity in the context of armed conflict. It is established that both the legislative framework and law enforcement approaches require improvement. There is an urgent need to eliminate the gap in the criminal-legal regulation of relations that may be associated with the commission of crimes against humanity (*de lege ferenda*) in conditions of armed conflict. In addition, not all manifestations of SNPK, such as encroachment on sexual freedom and personal integrity in the specified context, should be qualified under Art. 438 of the Criminal Code of Ukraine, as a violation of the laws and customs of war. The issues of qualification should be approached carefully, the situation should be analyzed systematically, taking into account the peculiarities of the contextual element, the motives of criminal behavior. Rape and sexual violence, as well as illegal deprivation of liberty, human trafficking, if there are grounds for this (they are seen in the contours of the category of "hate crime") can be qualified as genocide (Article 442 of the Criminal Code of Ukraine) or as crimes against humanity under international criminal law.

Keywords: *criminal legal protection, personal freedom, inviolability, sexual freedom, sexual inviolability, illegal deprivation of liberty, human trafficking, war, armed conflict, violence, hatred, hate crime, combating crime.*